

राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र संचालन गर्ने सम्बन्धि प्रस्ताव र

हालसम्म भएका संस्थागत प्रयास

प्रस्तावक:

महावीर पुन

अध्यक्ष, राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र

काठमाडौं, नेपाल

बैशाख, २०७३

राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र संचालन गर्ने सम्बन्धि प्रस्ताव र हालसम्म भएका संस्थागत प्रयास

१) पृष्ठभूमि

विकासको दौडमा नेपाल अन्य मुलुकहरुभन्दा निकै नै पछाडी परेको कुरा सबैबिदितै छ । सन् १९५० को दशकको सुरुवातमा झन्डै नेपालकै जस्तो आर्थिक स्थिति भएका दक्षिण कोरिया, सिंगापुर, मलेशिया, थाइल्यान्ड र अन्य थुप्रै देशहरु अहिले आएर बिकसित देशहरुमा परिणत भैसकेका छन् अथवा हुने अवस्थामा पुगी सकेका छन् । दुर्भाग्यबस नेपाल अहिले पनि अति कम विकसित देशहरुको समुहमा नै लामबद्ध भएर बस्नु परेको छ । नेपाल सरकारले सन् २०२२ सम्ममा नेपाललाई अति कम विकसित मुलुकबाट विकासोन्मुख मुलुकमा रुपान्तरण गर्ने लक्ष्य र योजना सार्वजनिक गरेको छ, तथापि बि.सं. २०७२ सालको भूकम्प र भारतको अघोषित नाकाबन्दीले हाम्रो राष्ट्रिय अर्थतन्त्र धारासयी भएको छ । त्यसैले नेपाललाई सो लक्ष्य प्राप्त गर्न निकै बर्ष पछिनु पर्ने कुरा प्रष्ट हुन आउँछ । गरिबी र पछाडिपनबाट बाहिर निस्कनको लागी हामीले जति प्रयत्न गर्नु पर्ने थियो त्यति गर्न सकेका छैनौं । जे जति प्रयत्न भएका छन्, ती ज्यादै अपर्याप्त छन् । साथै देश बिकासको लागी चाहिने भौतिक संरचनाहरुको निर्माण कार्य यतिखेर कछुवाको भन्दा पनि मन्द गतिमा अघि बढी रहेको छ ।

दोश्रो, सबैबिदितै भएको कुरा के हो भने हामीले सृजनशील, प्रतिभाशाली, दक्ष तथा अदक्ष मानव संसाधनहरु धेरै बर्षदेखि बिदेश पठाई उनीहरुले पठाएको विप्रेषणबाट अर्थतन्त्र धानी रहेका छौं । अर्को शब्दमा भन्ने हो भने हाम्रा अमूल्य सृजनशील, प्रतिभाशाली, दक्ष तथा अदक्ष मानव ऊर्जा नेपालको लागि होइन कि अन्य मुलुकको विकास गर्न भरपुर रुपमा प्रयोग भैरहेका छन् । देश बिकासको लागी अपरिहार्य दक्ष, अदक्ष र सृजनशील मानव संसाधन गुमाउनु भनेको कुनै पनि देशको लागी ठुलो क्षति हो । स्थिति कतिसम्म नाजुक छ भने आजभोली गाउँ-घरमा खेतिपाती गर्न र कुनै पनि निर्माण कार्य गर्न चाहिने खेतालाहरु र ज्यामीहरु समेत पाउन निकै मुस्किल छ । काठमाडौं, बिराटनगर, बीरगंज, पोखरा, बुटवल जस्ता शहरहरुमा भौतिक निर्माण कार्यको लागी चाहिने ज्यामी, डकर्मी, र भित्री मधेस र तराइका फाँटहरुमा खेतीपाती गर्ने खेतालाहरु पनि हामीले छिमेकी मुलुकहरु बाट मगाउनु परी रहेको छ ।

ज्यामी, डकर्मी र खेतालाहरु मात्र होइन कि हामीलाई चाहिने सम्पूर्ण उपभोग्य बस्तुहरु पनि विदेशबाट आयात गर्नु परिरहेको छ । विकसित देशहरुमा बनेका दैनिक उपभोग्य सामानहरु, औजार तथा ठुला मेशिनरीहरु र खाद्य बस्तुहरु सधैं आयात गरेर नेपाल कहिल्यै उँभो लाग्दैन । नेपालको आर्थिक बिकासको लागि हामीले नेपालमा निर्यातयोग्य मालसामानहरु तथा सेवाहरु उत्पादन गरी बिदेशमा समेत निर्यात गर्नु पर्छ जुन कुरा पटककै हुन सकेको छैन । यसरी निर्यातयोग्य उपभोग्य सामाग्री तथा सेवाहरुको उत्पादन

नेपालमा नहुँदा नेपालीहरूले बिदेशमा दुःख गरेर रेमिट्यान्स द्वारा नेपालमा पठाएको अन्य श्रोत बाट नेपालमा आएको बिदेशी मुद्रा फेरी बिदेशमा नै फिर्ता गैरहेको छ ।

यसरी नेपालको आर्थिक विकासको लागि चाल्नु पर्ने अति महत्वपूर्ण कदमहरू नचालेकोले नै नेपाल अति कम बिकसित देश भैरहेको हो ।

२) नेपाललाई बिकसित देश बनाउनको लागि नचालिएका कदमहरू

प्राकृतिक सम्पदाका दृष्टिले नेपाल धनी भएर पनि अति कम विकसित र आर्थिक रुपमा पराधीन हुनुका धेरै कारणहरू छन् । यसको दोष भने हामी प्राय जसो अरुहरूका थाप्लामा नै थोपारी दिने गर्दछौं। अरु देशहरू कसरी विकसित भए भन्ने कुरा बुझ्न सम्म नचाहने कुसंस्कारले हामी ग्रस्त छौं । विकसित देशहरूको इतिहास सरसर्ती हेर्ने हो भने देश विकासको लागि उनीहरूले यी तिन कुराहरूलाई ज्यादै उच्च प्राथमिकता दिएको देखिन्छ, ति हुन्:

- १) देशमा भएको सृजनशील र प्रतिभाशाली मानव पुँजी र संसाधनको अधिकतम उपयोग,
- २) वैज्ञानिक आविष्कार तथा प्रविधि विकासमा उच्च र विशेष प्राथमिकता,
- ३) निर्यातमुखी उद्योगहरूलाई अधिकतम प्रोत्साहन र त्यसको लागि आवश्यक सहयोग प्रदान.

दुर्भाग्यको कुरा के हो भने हामीले यी तिनै विषयहरूलाई न्यूनतम प्राथमिकतामा राखेका छौं। बिज्ञान तथा प्रविधिको बिकासको लागि चाहिने बजेट छुट्टयाउन एकदमै कंच्युसाई गरी रहेका छौं र देशमा भएको सृजनशील र प्रतिभाशाली मानव पुँजी र संसाधनको उपेक्षा गरीरहेका छौं ।

नोबेल पुरस्कार विजेता अर्थशास्त्रीहरू रबर्ट सोलो र बब लुकास ले "मानव पुँजी" (Human Capital) अन्य पूर्वाधार लगाएतका सामाजिक पुँजीहरू भन्दा बढी महत्वपूर्ण हुने र दिगो बिकासको निर्धारक हुने भनेका छन् । यसैले नेपालमा पूर्वाधार बिकास संगसंगै मानव पुँजीको बिकासको लागि पनि काम गरिनु उत्तिकै जरुरी छ । यस अर्थमा प्रस्तावित राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको महत्व दुरगामी छ। यति महत्वपूर्ण काम अहिले सम्म कुनै पनि सरकारको योजना र कुनै पनि राजनैतिक पार्टीहरूको रोजाईमा परेन जुन ज्यादै दुख लाग्दो कुरा हो । सृजनशील र प्रतिभाशाली व्यक्तिहरूको पहिचान र सदुपयोग र देशमै भएका मानव पुँजी को बिकास नगरेको हुनाले नै नेपाल अति कम बिकसित देशहरूको दलदलमा भासिन गएको हो ।

सृजनशील र प्रतिभाशाली व्यक्तिहरूको प्रतिभालाई फलाउन फुलाउनको लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरेर मात्र पुग्दैन । त्यस्ता व्यक्तिहरूको खोजी गरी उनीहरूलाई काम गर्ने चाहिने आवश्यक बातावरण र संरचनाको निर्माण पनि गर्नु पर्दछ । जब सम्म नेपाल सरकारले यो कुरा मनन गर्दैन तब सम्म नेपाल कहिल्यै पनि बिकसित देश बन्ने छैन । नेपाल सरकारले विज्ञान तथा प्रविधिको बिकासलाई प्राथमिकतामा

राखेर काम गर्यो भने मात्र देशमा क्रमशः औद्योगिक विकास हुनेछ, नेपाली प्रतिभाहरु विदेशमा पलायन हुने क्रम घट्दै जाने छ, देशमा रोजगारको सिर्जना हुनेछ, र नेपालीहरुको जीवनस्तर माथि उठ्ने छ ।

अरु देशहरुको तुलनामा नेपालले बिज्ञान तथा प्रविधि सम्बन्धि अनुसन्धान कार्यमा बार्षिक कति खर्च गर्छ भन्ने कुरा थाहा पाउन तल दिईएको World Bank को तुलनात्मक डाटा हेरे पुग्छ. यो डाटाले केहि बिकसित, बिकाससिल र अति कम बिकसीत देशहरुमा सन् २००५ देखि २०१४ सम्म बिज्ञान तथा प्रविधिको बिकासको क्षेत्रमा प्रति मिलियन जनसंख्यामा कति जनाले Fulltime Researcher को रुपमा काम गरे, ति देशहरुले आफ्नो GDP को कति प्रतिशत सम्म Research and Development मा खर्च गरे र सन् २०१४ मा त्यहाँका Researcher हरूले कति ओटा Patent दर्ता गरे र कति Product हरूको Trademark लिए भन्ने कुरा देखाएको छ । (Source: <http://wdi.worldbank.org/table/5.13#>)

Country	Research and development (R&D)	Expenditures for R&D	Patent applications filed		Trademark applications filed
	Researchers		Residents	Nonresidents	Total
	full-time equivalent per million people	% of GDP			
	2005-14	2005-14	2014	2014	2014
Australia	4,335	2.25	1,988	23,968	64,502
China	1,089	2.01	801,135	127,042	2,104,534
Denmark	7,265	3.06	1,377	206	4,477
Germany	4,472	2.85	48,154	17,811	70,554
Israel	8,282	4.21	1,125	5,148	9,359
Japan	5,201	3.47	265,959	60,030	124,602
South Korea	6,457	4.15	164,073	46,219	160,644
United States	4,019	2.81	285,096	293,706	341,902
Singapore	6,442	2.00	1,303	9,009	21,505
Malaysia	1,794	1.13	1,353	6,267	34,571
Brazil	698	1.15	4,659	25,683	157,016
India	157	0.82	12,040	30,814	222,235
South Africa	405	0.73	802	6,750	35,418
Thailand	543	0.39	1,006	6,924	45,661
Nepal	..	0.30	18	12	3,950
Nigeria	39	0.22	50	869	19,332
Pakistan	167	0.29	146	776	25,267
Philippines	78	0.11	334	3,255	25,730
Sri Lanka	106	0.16	328	188	8,825
Vietnam	..	0.19	487	3,960	38,744

यो माथिको तालिकालाई गहिरिएर हेर्दा निम्न कुराहरु देख्न र बुझ्न सकिन्छ ।

- (क) बिकसित र बिकासिल देशहरुमा प्रति मिलियन जनसंख्या मध्य बाट बिज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा पूर्णकालीन रुपमा काम गर्ने अनुसन्धानकर्ताहरु धेरै हुने रहेछन,
- (ख) बिकसित देशहरुमा बिज्ञान तथा प्रविधिको अनुसन्धान र बिकासको लागी देशको GDP को २% देखी ४% भन्दा बढी र बिकाससिल देशहरुमा १% देखी २% सम्म रकम छुट्याउदा रहेछन,
- (ग) बिकसित र बिकासिल देशहरुमा स्वदेशीहरुका साथै बिदेशी अनुसन्धानकर्ताहरुलाई (Non-residents) पनि बढी भन्दा बढी Patent application र Trademark application दर्ता गर्न प्रोत्साहित गर्दा रहेछन,
- (घ) नेपाल जस्ता अति कम बिकसित देशहरुमा Research and Development को लागी अति कम बजेट छुट्याईने रहेछ र ति देशहरुमा Research and Development को क्षेत्रमा काम गर्ने Researcher हरु को संख्या नगण्य नै हुने रहेछ ।

यसरी हाम्रा सृजनशील, दक्ष र अदक्ष मानव संसाधनहरुलाई नेपालमा नै प्रयोग गरेर देशलाई चाहिने तथा निर्यात योग्य मालसामान तथा सेवाहरु नेपाल मै उत्पादन गर्न सरकारले विज्ञान तथा प्रविधिको विकासको लागी उच्चतम प्राथमिकता दिनु पर्दछ । त्यसको लागी नेपालको GDP को (कूल ग्राहस्थ उत्पादन) कम्तिमा पनि १ प्रतिशत रकम छुट्याउनु पर्दछ । नेपाल सरकारले यो कदम चाल्न अति आवश्यक छ ।

अतः सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू लाई आवश्यक कदमहरु चाल्न हुन निम्न उपाय पेस गरेका छौं ।

३) देश बिकासको लागी प्रस्तावित तथा अति महत्वपूर्ण उपाय - राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको स्थापना

नेपालको विकास नेपालीहरुकै सृजनशीलता, प्रतिभा र मिहिनेतबाट हुने हो । त्यस्ता सृजनशील, प्रतिभाशाली र परिश्रमी युवाहरु हामीसित प्रशस्त संख्यामा भएर पनि काम गर्ने अवसर र उचित वातावरणको अभावमा एकातिर देशले लाभ पाउन सकिरहेको छैन भने अर्कातिर प्रतिभाहरु विदेशिने क्रम बढी रहेको छ । अतः देश विकासका लागि नभई नहुने सृजनशील र प्रतिभाशाली जनशक्तिलाई नेपालमा नै काम गर्ने वातावरण बनाउन र उनीहरुलाई नेपाल मै लालनपालन गर्न (Nurturing) को लागी स्वतन्त्र, अति क्रियाशील र उत्पादनमुलक अनुसन्धान केन्द्रहरुको निर्माण गरी देश बिकास गर्ने उपाय नै अति महत्वपूर्ण उपाय हो । त्यसै अनुरूप हाललाई एउटा केन्द्र स्थापना गर्ने प्रयास भैरहेको छ । यस केन्द्रको विशेषता के रहनेछ भने यसले एक पटकलाई मात्र आवश्यक बीउ पुँजी स्वरुप नेपाल सरकार सित सहयोग पुँजी माग्नेछ । यसरी प्राप्त भएको राज्यको सहयोगलाई जल-विद्युत जस्तो उत्पादनशील कार्यमा लगानी गरि उक्त लगानीबाट प्राप्त हुने सम्पूर्ण लाभ-रकम सृजनशील प्रतिभाहरुको लालन-पालन, आवश्यक प्रयोगशाला तथा सामग्रीहरुको व्यवस्थाका लागि प्रयोग गरिनेछ । यसो हुँदा संस्था थेग्न सरकारले बर्षेनि रकम बिनियोजन गरि रहनु पर्ने अवस्था आउने छैन । हामी बिगत ४ बर्षदेखि यस राष्ट्रिय आविष्कार

केन्द्र संचालनको लागी निरन्तर प्रयासरत छौं । बिगतमा सरकारहरु बाट पटक-पटक आश्वासन मात्र प्राप्त भए, तथापी कुनै सरकारले पनि कार्यान्वयनको लागी कुनै ठोस सहयोग उपलब्ध गर्न सकेनन ।

सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू, आशा छ यहाँले हाम्रो प्रस्ताव लाई गम्भीर भएर हेरिदिनुहुनेछ र यसलाई राष्ट्रिय महत्वको परियोजनाको रुपमा क्रियान्वित गर्न आवश्यक कदम उठाई दिनु हुनेछ । तपाईंले चालेको कदम नेपाललाई प्रथमतः बिकाससिल देश अनि बिकसित देश बनाउन सक्ने महत्वपूर्ण कदम हुनेछ ।

४) हालसम्म भएको संस्थागत प्रयास

माथि भनिएको उद्देश्यलाई मुर्तरुप दिन एउटा राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र नामक संस्था सुरु गरिएको छ । यस **राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र** लाई कम्पनी ऐन, २०६३ को दफा ५ को उपदफा (१) बमोजिम मुनाफा वितरण नगर्ने संस्थाका रुपमा कम्पनी रजिस्ट्रारको कार्यालयमा मिति २०६९/७/२४ मा दर्ता गरेका छौं । यो कम्पनी अन्य प्राइभेट लिमिटेड कम्पनीहरु भन्दा फरक छ र यस केन्द्र लाई अन्य प्राइभेट कम्पनीहरु संग तुलना गर्न नमिल्ने कुरा अनुरोध छ । निम्न कारणहरुले यो कम्पनी अरु भन्दा एकदमै फरक छ ।

- (क) यो कम्पनीमा कसैको पनि शेयर हुँदैन । यसको लाभांश कुनै पनि व्यक्तिको नाममा जाँदैन । कम्पनीको सम्पूर्ण मुनाफा देशको बिकासको लागी प्रयोग गर्नु पर्दछ ।
- (ख) यो कम्पनीका संचालक समितिका कुनै पनि सदस्यले काम गरे बापत कम्पनीबाट कुनै पनि पारिश्रमिक र अन्य सुविधाहरु लिन पाउने छैनन् ।
- (ग) यो कम्पनीको स्वामित्व अरु कुनै पनि व्यक्तिहरु (छोरा छोरी, श्रीमती तथा अन्य नातेदारहरु) लाई हस्तान्तरण गर्न मिल्दैन ।
- (घ) कालान्तरमा यो कम्पनी कुनै व्यक्ति वा समुहको नभई नेपाल सरकार कै सम्पति र सम्पदा हुनेछ ।

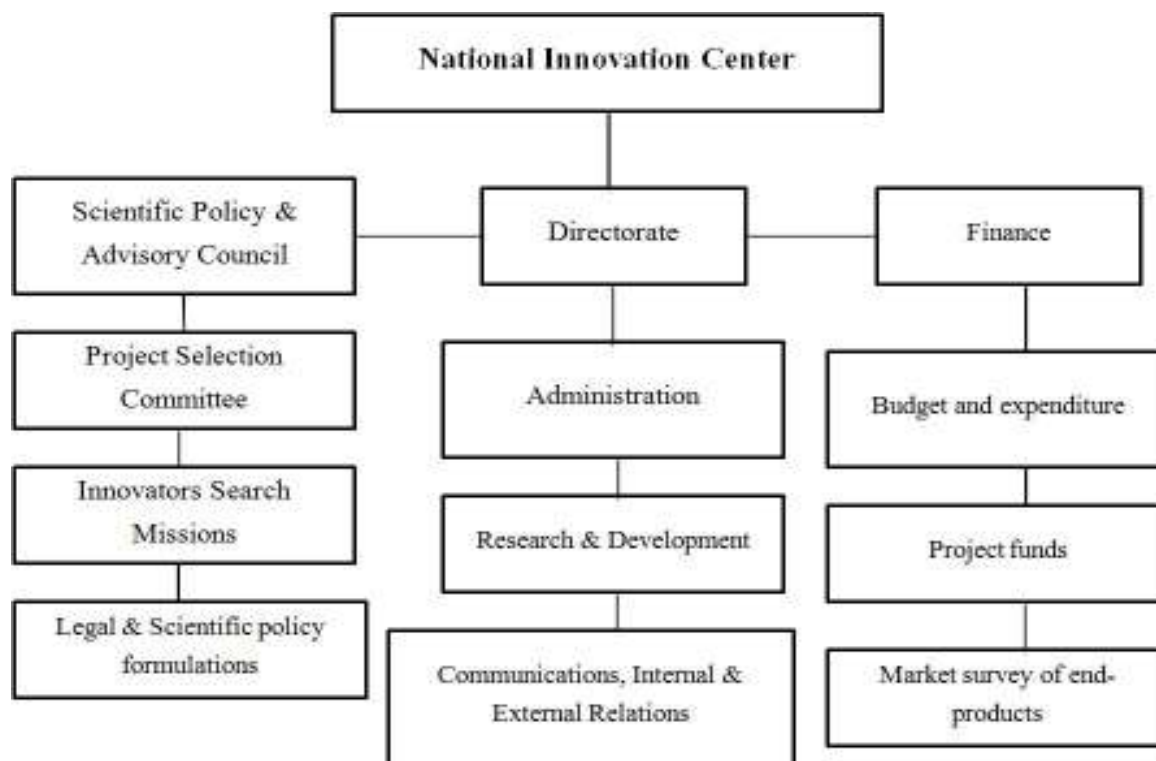
संस्थाको दर्ता प्रमाणपत्र, प्रबन्ध पत्र र नियमावली यसै प्रस्तावको साथ पेश गरिएको छ । यस राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रका स्थापना गर्नाको मुख्य उद्देश्यहरु देहाय बमोजिम छन् :

- (क) विज्ञान, प्रविधि र नयाँ नयाँ आविष्कारको माध्यमबाट राष्ट्रिय बिकासका बिबिध क्षेत्रमा रोजगारी सिर्जना र समृद्धी हासिल गरि नेपाललाई विकसित देशमा रुपान्तरण गर्न सहयोग पुर्याउने,
- (ख) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र संचालनका लागी दिगो आर्थिक स्रोत जुटाउन जलविद्युत परियोजना लगायत अन्य प्राकृतिक श्रोत साधनहरुलाई वातावरण मैत्री ढंगले परिचालन गर्ने,
- (ग) नवप्रवर्तनको माध्यमबाट नेपालको आर्थिक, सामाजिक, पर्यावरणीय विकास गरी समृद्धि हासिल गर्न देशभित्र र देश बाहिर रहेका क्षमतावान, सिर्जनशील, अनुसन्धानमुलक तथा बिभिन्न क्षेत्रमा ख्याती प्राप्त नेपाली जनशक्तिहरुलाई आकर्षित गर्न उपयुक्त र आवश्यक वातवरण सिर्जना गर्ने,
- (घ) नवप्रवर्तन सम्बन्धी ज्ञान र व्यक्तित्वहरुको डाटाबेस तयार गर्ने र देशभित्र रहेका सिर्जनशील र बौद्धिक प्रतिभालाई देशभित्रै अवसर प्रदान गरी विदेश पलायन हुनबाट सकभर रोक्ने,

- (ड) आविष्कारकर्ताहरु र नबप्रबर्तकहरुको लागी प्याटेन्ट र ट्रेडमार्कको अधिकार दर्ता, बिउं पूजी लगानीको व्यवस्था गर्न सहयोग गर्ने र त्यसको प्रबर्धन र बजारीकरणका लागी सहजीकरण गर्ने,
- (च) देश विकासमा व्यवस्थापन, कला, साहित्य, विज्ञान तथा प्रविधि जस्ता क्षेत्रमा आवश्यक जनशक्तिको क्षमताको प्रबर्धन गर्न सम्भाव्य जनशक्तिको पहिचान र विकास गर्ने,
- (छ) नेपालको आर्थिक बिकासका लागी शैक्षिक संघ संस्थाहरु र ब्यबसायिक संस्थाहरुबीच कार्यात्मक सम्बन्ध स्थापना गर्न सहयोग पुर्याउने,
- (ज) यस्तै उद्देश्य भएका अन्य राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय संघ संस्थाहरु संग सहकार्य र साझेदारी गर्ने,
- (झ) माथि उल्लेखित विभिन्न उद्ध्यश्यहरु संग मिल्दा जुल्दा नीति तथा कार्यक्रमहरुमा नेपाल सरकारलाई सघाउने एवं नेपाल सरकार संग सहकार्य गर्ने,

५) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको सांगठनिक र प्रशासनिक संरचना

राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई सांगठनिक रुपमा संचालन गर्नको लागी कम्पनीको नियमावली अनुसार सुरुमा एउटा पांच सदस्यीय संचालक समितिको व्यवस्था गरिएकोछ । संचालक समितिका सदस्यहरुको संख्या आवश्यकता र व्यक्ति वा संस्थाहरुको योगदान अनुसार बढाउन सकिने छ । यसमा नेपाल सरकारले तोकेको आवश्यक प्रतिनिधिहरु पनि राखिने छ । कम्पनीको दैनिक कामकाजहरु र अनुसन्धानको कार्यक्रमहरु सुचारु रुपमा संचालन गर्नको लागी प्रारम्भमा प्रशासनिक संरचना निम्न अनुसारको हुने छ ।

माथि दिइएको प्रशासनिक संरचना भविष्यमा त्यति बेला कै संघीय र प्रादेशिक नियम कानून अनुसार र आवश्यकता अनुसार फेरबदल गर्न सकिने छ । संरचनामा देखाईए अनुसारका हरेक बिभाग र सो विभागको बिभाग प्रमुख सम्बन्धित बिभागको क्रियाकलाप र बिकासको को लागी पूर्ण जिम्मेवार हुनेछन । तर कुनै एक विभागले अन्य बिभागहरु संग सहकार्य गरेर पनि काम गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यस्तो अबस्थामा आवश्यकता अनुसार ति बिभागहरुले एक आपसमा अन्य विभागहरु संग समन्वय र सहकार्य गर्ने छन् ।

६) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई दिगो र उत्पादनमुलक बनाउन १० मेघावाट जलविद्युत योजना निर्माणको प्रस्ताव र दिगो बनाको लागी चालिने अन्य उपायहरु

एउटा अनुसन्धान केन्द्र दिगो रुपमा चलाउन र त्यसलाई उत्पादनमुलक बनाई देश बिकासमा साँच्चिकै टेवा पुर्याउने कामको सुरुवात गर्ने हो भने प्रति बर्ष कम्तिमा पनि १० देखि १५ करोड रुपैयाको प्रारम्भिक बजेटको आवश्यक पर्दछ । उक्त रकमबाट हामीले कम्तिमा पनि प्रति बर्ष ५० देखि १०० जना सम्म अति सृजनशील र प्रतिभाशाली व्यक्तिहरुलाई लालनपालन गरेर हुर्काउन सक्छौं । सो रकमको जगेर्ना प्रति बर्ष कसरी गर्ने भन्ने बारेमा धेरै छलफल र सम्बाद पछि निस्केका धेरै उपायहरु मध्यबाट हामी १० मेगावाटको जलविद्युत स्टेशन बनाएर संचालन गर्ने निष्कर्षमा पुगेका छौं । यस बाहेक केन्द्रको लागी अटुट आम्दानी हुने अन्य उपायहरु भविष्यमा जुरेको खण्डमा ति उपायहरु पनि अबलम्बन गरिने छ ।

धेरै आलोचकहरुले उठाउने गरेको मुख्य प्रश्न के हो भने हामीले राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र स्थापना गर्न किन १० मेगावाटको जलविद्युत स्टेशनको निर्माण गर्नु पर्यो र त्यसो गर्दा लक्ष्य एकातिर र काम कुरा अर्को तिर हुँदैन र भन्ने उनीहरुको भनाई छ । राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको दिगो बिकासको लागी जलविद्युत नै किन बनाउने भन्ने कारणहरु निम्न अनुसार छन् ।

- १) नेपाल जलश्रोतमा विश्वको दोश्रो धनी देश मानिन्छ । त्यसैले हामीसंग भएकै पुनर्नविकरणीय जलश्रोतलाई उपयोग गरी आविष्कार केन्द्रलाई दिगो बनाउने कदम अति उपयुक्त हुन्छ भन्ने ठम्याई हाम्रो मात्र होइन कि धेरै बिशेषज्ञहरुको पनि ठम्याई त्यहि छ ।
- २) आर्थिक आयको लागी जलविद्युत अन्य श्रोतहरु भन्दा धेरै नै भर पर्दो र स्थायी हुन्छ भन्ने हाम्रो मान्यता छ । कुनै पनि जलविद्युत स्टेशनबाट बर्षमा कति सम्म बिद्युत उत्पादन हुन्छ, कति पैसा आम्दानी हुन्छ र कति पैसा बचाएर यसकेन्द्रलाई दिगो बनाउन सकिन्छ भनि सजिलैसंग हिसाब निकाल्न सकिन्छ । यो भन्दा सजिलो र भर पर्दो अन्य श्रोतहरु पाउन धेरै कठिन छ ।
- ३) जलविद्युत स्टेशन बनाउन एक पटक मात्र लगानी गर्नु पर्दछ र निर्माण गर्न ४ देखि ५ बर्षसम्म लाग्छ । त्यसपछि जबसम्म नदीमा पानी बगी रहन्छ तब सम्म त्यसले बिद्युत उत्पादन गरी आविष्कार केन्द्रलाई अटुट रुपमा आर्थिक श्रोत उपलब्ध गराई रहन्छ । यसरी यसता प्रकृतिका

कामहरु गर्न हामीले हरेक बर्ष नेपाल सरकारलाई बजेट माग गरी रहनु पर्दैन र अन्य कुनै दात्री संस्थाहरु संग सहयोगको लागी हात फैलाई रहन पर्दैन ।

जलविद्युत आयोजनाको SWOT विश्लेषण नै गर्ने हो भने पनि यसबाट निम्न अनुसारको नतिजा निस्कन्छ र जलविद्युत आयोजना बाट धेरै फाइदा र एकदमै थोरै बेफाइदा देखिन्छ ।

- S (Strengths): नेपाल जलश्रोतको धनी देश भएकोले जलविद्युत स्टेसन निर्माण गर्नको लागी धेरै खोलाहरु उपलब्ध छन् । जलविद्युत स्टेसनबाट निरन्तर रुपमा आर्थिक आम्दानी भै रहन्छ । यो बनाइ सके पछि आविष्कार केन्द्र संचालन गर्नको लागी आर्थिक समस्या पटककै पर्दैन । जलविद्युत आयोजनाको ठुलो Strengths यी नै हुन् ।
- W (Weaknesses): यो बनाउनको लागी कम्तिमा पनि ४ वा ५ बर्ष लाग्छ । त्यति बेला सम्म आविष्कार केन्द्रले आँटोको जस्तो काम गर्न सक्दैन. अर्को कुरा कुनै बर्ष सुक्खा या खडेरी पर्यो भने अनुमान गरे जति बिद्युत उत्पादन हुँदैन र आम्दानी कम हुन्छ । यो एउटा मात्र Weakness भए ता पनि हामीले ४ वा ५ बर्ष पखिनु भनेको ठुलो कुरा होइन । नेपालको बिकास हुन्छ कि भनेर हामीले ६० भन्दा बढी बर्षहरु पखि सकेका छौं ।
- (Opportunities): जलविद्युत स्टेसन बाट आर्थिक समस्या टरे पछि हामीले बर्षेनी आर्थिक श्रोतको लागी नेपाल सरकार अथवा बिदेशी दात्री संस्थाहरुको ढोका ढक ढक्याउनु पर्ने छैन. हामीले हाम्रो सम्पूर्ण शक्ति अनुसन्धानकर्ताहरु र नवप्रबर्तकहरुको पालन पोषण गर्न र तिनीहरुलाई हुर्काउन तिर लगाउन पाउने छौं जुन एउटा अति राम्रो र ठुलो Opportunity हो ।
- T (Threats): जलविद्युत आयोजनाको मुख्य Threat भनेको भूकम्प वा पहिरो जस्ता प्राकृतिक प्रकोप बाट स्टेसनलाई क्षति हुन सक्नु हो । त्यसको लागी आयोजना स्थलको छनौट राम्रो संग गर्नु पर्छ र निर्माण कार्य दक्ष प्राबिधिकहरु बाट गराउनु पर्छ । प्राकृतिक प्रकोपबाट हुने Threat लाई न्यूनीकरण गर्ने धेरै उपायहरु छन् ।

क) १० मेगावाटको जलविद्युत स्टेसनबाट हुने बार्षिक आम्दानीको बिबरण

प्रस्तावित १० मेगावाटको जलविद्युत स्टेसनबाट विद्युत प्राधिकरणको हाल प्रचलित खरिद दर (प्रति महिना बर्षायामको रु. ४.८० र सुक्खायामको रु. ८.४०) अनुसार एक बर्षमा निम्न अनुसारको आम्दानी हुन्छ जुन आम्दानीबाट हामीले सजिलैसंग राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र संचालन गर्न सक्छौं ।

१० मेगावाट बाट सुक्खायामको ४ महिनामा (पौष देखि चैत्र सम्म) हुने आम्दानी निम्न अनुसार छ.

- प्रति घण्टा हुने आम्दानी: १०,००० किलोवाट x ८.४० रु (प्रति युनिट खरिद दर) = ८४,००० रु.
- प्रति दिन हुने आम्दानी: २४ घण्टा x ८४,०००रु. = २,०१६,००० रु.
- बर्षायामको ४ महिनामा हुने आम्दानी= २,०१६,००० रु. x १२० दिन = २४१,९२०,००० रु.

१० मेगावाट बाट वर्षायामको ८ महिनामा (बैशाखदेखि मङ्सिरसम्म) हुने आम्दानी निम्न अनुसार छः

- प्रति घण्टा हुने आम्दानी: १०,००० किलोवाट x रु. ४.८० (प्रति युनिट खरिद दर) = रु. ४८,०००
- प्रति दिन हुने आम्दानी: २४ घण्टा x ४८,००० रु. = रु. १,१५२,०००
- प्रति ८ महिनामा हुने आम्दानी: १,१५२,००० रु. x २४० दिन = रु. २७६,४८०,०००

सुक्खा र वर्षायाम गरेर हुने कुल आम्दानी: रु. २४१,९२०,००० + रु. २७६,४८०,००० = रु. ५१८,४००,०००
(प्रति बर्ष हुने कुल आम्दानी अक्षरूपी ५१ करोड ८४ लाख रुपैया मात्र)

माथि उल्लेखित आम्दानी कुल आम्दानी मात्र हो. जलविद्युत बिशेषज्ञहरुको ईस्टिमेट अनुसार वास्तविक आम्दानी कुल आम्दानीको ६५% देखि ७०% सम्म मात्र हुन्छ. त्यसैलाई आधार मानेर हामीले १० मेगावाट हाइड्रो पावरबाट निम्न अनुसारको वास्तविक आम्दानी हुने अनुमान गरेका छौं:

प्रति बर्ष हुने वास्तविक आम्दानी = रु. ५१८,४००,००० x ६५% = रु. ३३६,९६०,००० (अक्षरूपी ३३ करोड ६९ लाख ५२ हजार रुपैया मात्र)

बिद्युत उत्पादन सुरु भए पछि प्रति बर्ष आउने उपरोक्त बास्तविक आम्दानीको २५% रकम (करिब १० करोड रुपिया) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रमा लगाइने छ र बास्तविक आम्दानीको ७५% रकम वित्तीय संस्थाहरुको बार्षिक ब्याज र ऋण तिर्न तथा मर्मत सम्भारमा लगाइने छ. वित्तीय संस्थाहरु बात लिइएको ऋण ८ बर्षमा चुक्ता गरी सकिने छ ।

माथि देखाइएको हिसाब अनुसार सुरुका बर्षहरुमा कम्तिमा पनि रु. १० करोड प्रति बर्ष आविष्कार केन्द्रमा आउने देखिन्छ । यो रकम सानो रकम होइन र यसबाट इमान्दारीपुर्बक धेरै काम गर्न सकिन्छ । अनुमान गरिए अनुसार ८ बर्षमा वित्तीय संस्थाहरुको सम्पूर्ण ऋण भुक्तानी गरि सके पछि राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई मर्मत सम्भार खर्च कटाएर कम्तिमा पनि बार्षिक रु. २० करोड प्रति बर्ष प्राप्त हुनेछ ।

ख) जलविद्युत स्टेसनको निर्माण गर्ने योजना र त्यसको मोडेल

१० मेगावाटको जलविद्युत स्टेसन निर्माण गर्नु नै राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको मुख्य उद्देश्य होइन । सो जलविद्युत स्टेसन निर्माण गर्नुको मुख्य उद्देश्य आविष्कार केन्द्रको लागि एउटा दरिलो आर्थिक श्रोत बनाउनु मात्र हो । साथै सो जलविद्युत स्टेसन सके सम्म राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र एकलैले बनाउन सकेको खण्डमा त्यसको सम्पूर्ण Divident आविष्कार केन्द्र लाई आउने छ र आविष्कार केन्द्रको आर्थिक स्थिति दरिलो हुने छ । तर त्यसो गर्न नसकेको अथवा नमिलेको खण्डमा सो जलविद्युत स्टेसन Public Private Partnership को मोडलमा खोलिने छ । सो जलविद्युत स्टेसन बनाउन नेपाल सरकारको कम्पनी ऐन अनुसार एउटा छुट्टै कम्पनी खोलिने छ जसमा अधिकतम शेयर (कम्तिमा ७०% - ८०% सम्म) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको हुने छ । सो कम्पनीको बाँकी रहेको शेयर अन्य लगानीकर्ताहरुलाई र

स्थानीय जनताहरूलाई बेचिने छ । राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले आफ्नो भागमा आएको मुनाफा केन्द्रको बिकासको लागि खर्च गर्नेछ ।

ग) दिगो नको लागि थप आर्थिक श्रोत - अनुसन्धानकर्ताहरू र नवप्रवर्तकहरू संगको रोयल्टी साझेदारी
विश्वमा प्राईभेट रुपमा बिशेष प्रयोजनको लागि संचालित अनुसन्धान केन्द्रहरूले आफुले लगानी गरेर गरेको आविष्कार तथा नवप्रवर्तनहरूको सर्वाधिकार आफु संग नै राख्दछन र त्यसको फाईदा आफूहरूले नै लिन्छन । बिभिन्न देशहरूमा सरकार द्वारा संचालित अथवा सरकारी सहयोग प्राप्त अनुसन्धान केन्द्रहरू र युनिभर्सिटीहरूले अनुसन्धानकर्ता अथवा आविष्कारकर्ताहरूलाई आवश्यक पर्ने आर्थिक सहयोगका साथै अन्य किसिमका सहयोगहरू गरे बापत उनीहरू संग रोयल्टी बांडफांड गर्ने बेग्ला बेग्लै मोडेलहरू बनाएका हुन्छन । उदाहरणको लागि अमेरीकाको Massachusetts Institute of Technology (MIT) ले आफ्नो ल्याबहरूमा भएका आविष्कारहरूको बिकास र त्यसको लागि चाहिने व्यापारिक लगानीहरू भित्र्याउन MIT Technology Licensing Office (<http://tlo.mit.edu/about>) स्थापना गरेको छ । त्यसरी नै स्विट्जरल्यान्ड स्थित European Organization for Nuclear Research (CERN) ले सो केन्द्रमा आविष्कार भएका बिज्ञान तथा प्रबिधी र अन्य ज्ञानहरूको बिस्तार गरी त्यसको अधिकतम फाईदाहरू मानव समुदायमा पुर्याउन Knowledge Transfer Group (<http://knowledgetransfer.web.cern.ch/our-team/our-mission>) स्थापना गरेर काम गरेको छ ।

माथी उल्लेख भए अनुसार हामीले मुनाफा वितरण नगर्ने उद्देश्यले स्थापना गरेको राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले अनुसन्धानकर्ता अथवा आविष्कारकहरूलाई गरेको आर्थिक तथा अन्य सहयोगको बदलामा उनीहरू संग रोयल्टी तथा आम्दानी बांडफांड गर्ने आफ्नै मोडेल तयार गर्नु पर्ने हुन्छ । जलविद्युत योजना निर्माणको थालनीको साथ साथै हामीले अनुसन्धान र नवप्रवर्तनका कामहरूमा प्रतिभाशाली व्यक्तिहरूलाई सहयोग गर्ने काम पनि सुरु गर्ने छौं । जलविद्युत स्टेसनको निर्माणमा र सो काममा लागेको ऋण चुक्ता गर्ने लाग्ने ८ वर्षको अबधि भित्रमा पनि राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले निकै फड्को मारी सकेको हुनेछ र धेरै अनुसन्धानका कामहरू सफल पारी सकेको हुनेछ । ति सफल भैसकेका आविष्कार र अनुसन्धानका कामहरू बाट पनि आविष्कार केन्द्रलाई रोयल्टीको रुपमा थप आम्दानीहरू आउन थाल्नेछन । यसरी राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र लाई दिर्घकालिन रुपमा दिगो र उत्पादनमुलक बनाउन सकिने छ र यो संस्थाको संचालनमा चाहिने आर्थिक श्रोतको लागि नेपाल सरकारले हरेक वर्ष बजेट छुट्याउनु पर्ने छैन । साथै यस केन्द्रले भविष्यमा बिभिन्न स्वदेशी तथा बिदेशी कम्पनीहरू र अनुसन्धान केन्द्रहरू संग पनि साझेदारी गर्ने छ जसबाट केन्द्रलाई थप आर्थिक तथा प्राबिधिक सहयोगहरू प्राप्त हुने छन् ।

सफलतापुर्बक सम्पन्न भएका अनुसन्धान र नवप्रवर्तनका कामहरू बाट निम्न अनुसारको रोयल्टी राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रमा आउने छ जसले राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई दिगो बनाउन र यसको निरन्तर बिकास गर्न थप मदत गर्ने छ । रोयल्टी साझेदारीको मोडेल निम्न अनुसार हुनेछ ।

- १) अनुसन्धानकर्ता र नवप्रबर्तकहरूले आफुले गरेको अनुसन्धान, डिजाइन तथा फर्मुलाका सम्पूर्ण अधिकार अनुसन्धान केन्द्रलाई बिक्रि गर्न चाहेमा संचालक समितिले निर्णय गरेको एकमुष्ट मुल्य लिई बिक्रि गर्न सक्ने छन्;
- २) कुनै क्रेताहरूले अनुसन्धानकर्ता वा नवप्रबर्तकहरूको बौद्धिक सम्पती अधिकार (Intellectual Property Right) किनेमा त्यस बापत उनीहरूले पाउने रोयल्टीको केहि अंश राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई पनि दिनु पर्ने छ;
- ३) अनुसन्धानकर्ता र नवप्रबर्तकहरूले आफुले गरेको डिजाइन अथवा अनुसन्धानका कुराहरु बेच्दा त्यसको क्रेताहरूसंग गर्ने, सम्झौताका धेरै शर्तहरूमध्ये एउटा शर्त सो बिक्रीको रोयल्टीको केहि अंश कसरी आविष्कार केन्द्रलाई बुझाउने भनेर उल्लेख गर्नु पर्नेछ;
- ४) रोयल्टी साझेदारी कसरी निर्धारण गर्ने भन्ने कुरा आपसी छलफल द्वारा गरिने छ. अनुसन्धानकर्ता र नवप्रबर्तकहरूले बौद्धिक सम्पती अधिकार आफुसंग नै राख्ने र त्यसको उपयोग व्यापारिक प्रयोजनको लागी क्रेताहरूलाई उपयोग गर्न दिन सक्नेछन् । यसो गर्दा प्रथम पटक लगाइने रोयल्टीको २०% रकम अनुसन्धान केन्द्र लाई दिनु पर्ने र समयान्तरमा क्रेताले सो बौद्धिक सम्पती अधिकार प्रयोग गर्दा लगाइने रोयल्टीको १०% आविष्कार केन्द्र लाई बुझाउनु पर्नेछ;
- ५) प्राप्त हुने रोयल्टीमा आविष्कारक वा अनुसन्धानकर्ता वा नवप्रबर्तकहरु र राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र बिचको साझेदारीको अनुपात ७५:२५ को हुनेछ;
- ६) प्राप्त हुने रोयल्टीको साझेदारी अनुसन्धानकर्ताहरु, नवप्रबर्तकहरु र राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले कुन अनुपातमा लिने दिने भन्ने कुरा आपसी समझदारी अनुसार निर्धारण गरिने छ ।

७) सृजनशील र प्रतिभाशाली अनुसन्धानकर्ताहरु र नवप्रबर्तकहरु छनोट गर्ने बिधी

राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको लागी आवश्यक पर्ने आर्थिक श्रोत प्राप्त भए पछि सृजनशील र प्रतिभाशाली अनुसन्धानकर्ताहरु, बैज्ञानिकहरु, र नवप्रबर्तकहरुको छनोट देहाय बमोजिमले गरिने छ:

(क) उम्मेदवार छनोटको लागी एउटा “छनौट निर्देशिका” र “छनौट समिति” बनाईने छ ।

(ख) छनौट निर्देशिकामा अन्य आवश्यक शर्तहरु बाहेक निम्न कुराहरु राखिनेछ ।

- आबेदन पत्र र आवश्यक माग पत्र
- आबेदन दिनको लागी चाहिने योग्यता अथवा क्षमता र आवश्यक पूर्व शर्तहरु
- आबेदनको मुल्यांकन गर्ने र छनौट गर्ने आधारहरु
- छनौट भएका आबेदनकर्ताहरूलाई आर्थिक सहयोग प्रदान गरिने तरिका र किस्ताहरु
- आर्थिक सहयोग प्रदान गरिने शर्तहरु
- अनुसन्धानको क्रममा भएको खर्च उपलब्ध गराइने बिधीहरु
- थप आर्थिक सहयोग र समयको प्रदान गर्नको लागी चाहिने शर्तहरु

- (ग) छनौट निर्देशिका बनिसकेपछि देशभित्र र बाहिर रहेका योग्य उम्मेदवारहरूलाई आफ्नो न्युनतम शैक्षिक योग्यता अथवा आफुले यस भन्दा अगाडी गरेको अनुसन्धान र आविष्कारको पृष्ठभूमी सहित आफुले गर्न चाहेको अनुसन्धान र नवप्रवर्तनको संक्षिप्त विवरण सहित प्रति बर्ष निबेदनको आह्वान गरिनेछ. यदि कुनै कारणबस तोकिएको समयमा निबेदन दिन नसकेको खण्डमा योग्य उम्मेदवारहरूले त्यस प्रकारको निबेदन जुन सुकै समयमा पनि दिन सक्नेछन ।
- (घ) आबेदनकर्ताहरूले आबेदन दिन र छनोटमा पर्नको लागी शैक्षिक योग्यता मुख्य आधार हुने छैन । त्यसको सट्टा कुन आबेदनकर्ताको Concept कतिको मौलिक, सृजनशील र नवप्रवर्तनशील छ र सो Concept को व्यापारिक सम्भावना कतिको छ भन्ने कुरा लाई बढी महत्व दिइनेछ ।
- (ङ) प्रथम चरणमा छानिएका उम्मेदवारहरूलाई बिस्तृत प्रस्ताव पेस गर्न अनुरोध गरिनेछ ।
- (च) आवश्यकता अनुसार मौखिक अन्तरबार्ता लिन पनि सकिनेछ अथवा अब्धारनाको Power Point Slide Presentation गर्नको लागी अनुरोध गरिनेछ ।
- (छ) छनौट भएका उम्मेदवारहरूलाई राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको नियम तथा शर्तहरूको बारेका जानकारी गराइने छ. साथै उम्मेदवारहरूले अनुसन्धान तथा खोजका लागी आविष्कार केन्द्रसंग गर्नु पर्ने र पालना गर्नु पर्ने शर्तहरू (Terms and Conditions) को जानकारी पनि दिइनेछ ।
- (ज) प्रथम चरणमा छनोट भएका र उपरोक्त नियम र शर्तहरू पालना गर्न मन्जुर भएका उम्मेदवारहरूलाई अनुसन्धानको लागी चाहिने समय सिमा र आवश्यक रकम सहितको प्रस्ताव पेस गर्न अनुरोध गरिने छ ।
- (झ) अन्तिम चरणको छनोट पूर्व निर्धारित मापदण्ड को आधारमा र बिना कुनै भेदभाव र व्यक्तिगत अनुग्रहको आधारमा गरिने छ ।
- (ञ) अन्तिम चरणमा छानिन असफल भएका उम्मेदवारहरूलाई आफुले प्रस्तुत गरेको प्रस्तावपत्र लाई आवश्यक सुधार गरी अर्को पटकको छनोट प्रक्रियामा समाबेस हुन अनुरोध गरिनेछ. त्यसता उम्मेदवारहरूले प्रथम र दोश्रो चरणको छनोट प्रक्रियाहरूमा भाग लिनु पर्ने छैन ।

८) अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रवर्तकहरूलाई श्रोत र साधन वितरण गर्दा चालिने कदमहरू

कुनै पनि सृजनशील अनुसन्धानकर्ताहरूलाई उनीहरूले पेश गरेको प्रस्ताव सम्बन्धित छनोट समिति ले बिस्तृत रुपमा छानबिन गरि छनोट नगरेसम्म कुनै पनि आर्थिक सहयोग प्रदान गरिने छैन । छनोट कै क्रममा कुन अनुसन्धानको लागी मोटोमोटी कति रकम प्रदान गर्ने र कति समय सिमा तोकिदिने भन्ने कुरा छनोट समितिले नै निर्धारण गर्ने छ. छनोट भै सके पछि आवश्यक फण्ड निम्न अनुसार क्रमिक रुपमा प्रदान गरिने छ ।

- (क) प्रथम किस्ता: अनुसन्धानको काम सुरु गर्नु भन्दा पहिले सो कामको लागी चाहिने कच्चा पदार्थ, उपकरण र अन्य साधनहरू खरिद गर्न र दैनिक जीवनयापनको लागी चाहिने खर्चको लागी स्वीकृत रकमको करिब २५% प्रदान गरिने छ ।

(ख) दोश्रो किस्ता: अनुसन्धानको मध्य सम्ममा आवश्यक परे अनुसार अर्को २५% दोश्रो किस्ता प्रदान गरिने छ ।

(ग) तेस्रो किस्ता: अनुसन्धानको प्रगतीको मुल्यांकन समितिले गरी प्रगती सन्तोषजनक देखिएमा आवश्यक अनुसारको बाँकी रकम अनुसन्धानकर्ताहरूलाई प्रदान गरिनेछ ।

(घ) चौथो कदम: यदि तोकिएको आर्थिक सहयोग र समय सिमा भित्र बिशेष कारणबस अनुसन्धान पुरा नभएमा तर अनुसन्धानको प्रगती लक्ष्य अनुरूप अगाडी बढी रहेको पाईएमा र थप समय र थप आर्थिक सहयोगको खाँचो देखिएमा थप आर्थिक सहयोग र समय प्रदान गर्न सकिने छ ।

९) प्रथम चरणको Pilot सफल भए पछि अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूलाई गरिने थप सहयोगहरू

कुनै पनि सृजनशील र प्रतिभाशाली व्यक्तिहरूले अनुसन्धान र नवप्रबर्तनका नयाँ नयाँ कामहरू गर्दा धेरै नै प्रयासहरू असफल हुन्छन् र थोरै प्रयासहरू मात्र सफल हुन्छन् । प्रथम चरणमा सफलता हाँसिल गरेका अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूले सो चरणमा कुनै बस्तुको अथवा सेवाको नमुना (Prototype) मात्र बनाउन सक्छन् । ती नमुनाहरूलाई उपभोग्य बस्तु वा सेवामा परिणत गर्न थप सहयोग र भिन्न प्रकारको संरचनात्मक सहयोगहरू चाहिन्छ । त्यसैले उनीहरूलाई थप सहयोग गर्नु पर्ने हुन्छ । यसरी प्रथम चरणमा सफल भएका अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूलाई हुर्काएर देशको आर्थिक बिकासमा टेवा दिनको लागी राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले देहाय बमोजिमको थप कामहरू गर्ने छ ।

- १) प्रथम चरणको अनुसन्धान बाट बनेको नमुना (Prototype) लाई आधार बनाएर उपभोग्य बस्तु वा सेवाको बिकास (Product Development) गर्नको लागी अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूलाई आवश्यक आर्थिक र प्राबिधिक सहयोग यस केन्द्रले गर्ने छ ।
- २) Product Development को काम भै सकेपछि Patent, Copyright, Intellectual Property Right लिने जस्ता कामहरूमा अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूलाई यस केन्द्रले आवश्यक सहयोग गर्नेछ ।
- ३) अनुसन्धानकर्ता तथा नवप्रबर्तकहरूलाई उनीहरूले बिकास गरेको उपभोग्य बस्तु वा सेवाको व्यापारिक उत्पादन गर्नको लागी चाहिने आर्थिक लगानीको लागी उनीहरूलाई लगानीकर्ताहरूसँग सम्बन्ध स्थापना गराउने काममा पनि यस केन्द्रले सहयोग गर्नेछ ।
- ४) व्यापारिक रूपले भएका उत्पादनहरूको बजार प्रवर्धन तथा बजारीकरण गर्ने काममा यस केन्द्रले नेपाल सरकारसँग मिलेर आवश्यक सहयोग गर्ने छ ।

यसरी राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले देशका सृजनशील, प्रतिभाशाली अनुसन्धानकर्ताहरू, आविष्कारकहरू र नवप्रबर्तकहरूलाई सुरु देखि अन्तिम चरण सम्म चाहिने आर्थिक, प्राबिधिक र अन्य सहयोगहरू दिने छ ।

१०) सम्माननीय प्रधानमन्त्री ज्यू र नेपाल सरकारलाई सहयोगको लागी गरिएका अनुरोधहरू

कतिपय नेपालीहरूमा “नेपाल कहिले पनि उँभो लाग्दैन” भन्ने नकारात्मक सोचाइले जरो गाडेको छ । यस्ता निराशावादी सोचाईहरूलाई निर्मुल गर्नको लागी काम गरेर देखाउनु पर्दछ । त्यसैले, सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यू र नेपाल सरकारलाई यस केन्द्रको संचालनमा सहयोग गरी नेपालीहरूमा सकारात्मक संदेश पुर्याउने काममा र देश निर्माणको अभियानमा निम्न अनुसारको सहयोगको लागी अनुरोध गरेका छौं ।

- १) यो संस्थाको प्रमुख संरक्षकको (Chief Patron) रुपमा नेपाल सरकारको सम्माननीय राष्ट्रपति ज्यू र संरक्षकमा सम्माननीय प्रधान मन्त्री रहन अनुरोध छ ।
- २) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको लागी चाहिने भौतिक संरचनाहरूको निर्माणको लागी कम्तिमा पनि १०० रोपनी अथवा सो भन्दा बढी जग्गाको आवश्यकता पर्दछ । कालान्तरमा त्यसता संरचनाहरू नेपालको बिभिन्न प्रदेशहरूमा पनि बनाउनु पर्ने हुन्छ । त्यसको लागी नेपाल ट्रष्टको नाममा भएका जग्गाहरूमध्ये उपयुक्त ठाउँ छनोट गरी आवश्यक जग्गा लिजमा उपलब्ध गराउनको लागी अनुरोध छ ।
- ३) १० मेगावाटको जल विद्युत योजना निर्माणको लागी चाहिने अनुमानित न्युनतम लागत रु. १ अरब ८० करोड हो । त्यसको लागी सुरुमा Equity को लागी ३०% रकम (रु. ५४ करोड) आवश्यकता पर्दछ । उक्त रकम आविष्कार केन्द्र लाई धेरै ठुलो रकम भएकोले सो बराबरको रकम एक पटकको लागी मात्र अनुदान (One time grant) को रुपमा उपलब्ध गराई दिन हुन अनुरोध छ । त्यसको लागी यो प्रस्ताव क्याबिनेटमा प्रस्तुत गरी क्याबिनेट द्वारा नै अनुमोदनको लागी अनुरोध छ । यदि अनुदान दिन नमिलेमा Soft Loan को लागी अनुरोध छ ।
- ४) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रलाई दिगो रुपमा संचालन गर्न माथी उल्लेख गरे अनुसारको १० मेगावाटको जल बिद्युत योजना निर्माण गर्न आवश्यक पर्ने अनुमति वा लाइसेन्स प्राप्तिको लागी आवश्यक सहयोगको लागी उर्जा मन्त्रालय अन्तर्गतको बिद्युत बिभाग लाई सिफारिस गरी दिन अनुरोध छ । जल बिद्युत योजना निर्माणको लागी हामीले अहिले सम्म ४ ओटा सम्भावित साईटहरूको हेरेका छौं । ति साईटहरू बाहेक यदि नेपाल बिद्युत प्राधिकरणको नाममा अन्य कुनै साईटहरू उपलब्ध भएमा त्यसको लागी चाहिने सिफारिसको पनि अनुरोध छ ।
- ५) यो संस्थाले भविष्यमा नेपाल सरकारका बिभिन्न मन्त्रालयहरू संग समन्वय गरेर काम गर्नु पर्ने हुन्छ । त्यसैले नेपाल सरकारको तर्फ बाट राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको संचालक समितिमा प्रतिनिधिहरू चयन गरी पठाउन हुन अनुरोध छ । साथै राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको काम र प्रगतिको अनुगमन र मुल्यांकन गर्न का लागि विशेषज्ञ सहितको एक अनुगमन समिति बनाउन हुन अनुरोध छ ।

११) नेपाल सरकारको सहयोग प्राप्त पछि राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले पालन गर्ने शर्तहरूका मंजुरीनामा

माथी उल्लेख गरे अनुसारको सहयोग प्राप्त भए पछि राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले नेपाल सरकारले निम्न शर्तहरू राखेमा ति शर्तहरू पालन गर्ने कुरा पनि अबगत गराउन चाहान्छौं ।

- १) यदि यो प्रस्ताव पत्रमा उल्लेख गरे अनुसारको काम राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले गर्न नसकेमा वा नगरेको पाइएमा नेपाल सरकारले आवश्यक कदम चाली केन्द्रलाई खारज गरी यसको सम्पत्ति राष्ट्रियकरण गर्न सक्ने छ ।
- २) राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले गरेको कामको बिशेष अनुगमन गर्नको लागी नेपाल सरकारले गठन गरेको अनुगमन समितिलाई यसले पूर्ण सहयोग उपलब्ध गराउने छ । यसो नगरेको खण्डमा यस केन्द्रले नेपाल सरकारले तोकेको दण्ड जरिवाना तिर्न मञ्जुर छ ।
- ३) यदि नेपाल सरकारले चाहेमा १५ वा २० बर्ष पछि राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्र नेपाल सरकारलाई नै हस्तान्तरण गर्ने गरी अहिले नै सम्झौता गर्न पनि हामी मञ्जुर छौं ।
- ४) यस केन्द्रले स्थापना गर्ने अनुसन्धान केन्द्रहरूको नामाकरण गर्न कम्पनी स्वतन्त्र छ र के नामबाट संचालन गर्दा यसको प्रभावकारिता हुन्छ त्यसो गर्न हाम्रो प्रतिबद्धता छ ।

अन्तमा, सम्माननीय प्रधानमन्त्रीज्यूको देशलाई तिब्र विकासको गतिमा लैजाने प्रतिबद्धता प्रति यस राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रले उच्च सम्मान प्रकट गर्दछ । हामी यस सकारात्मक कदममा साथ दिन पूर्ण प्रतिबद्धता ब्यक्त गर्न चाहान्छौं । समृद्ध नेपाल निर्माणको महाअभियानमा हामीले हाम्रो तर्फ बाट सकेको योगदान गर्न यस राष्ट्रिय आविष्कार केन्द्रको प्रभावकारी संचालनले ठोस योगदान गर्न सक्छ भन्ने बिश्वास दिलाउन चाहान्छौं ।

धन्यवाद ।